

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЖУРНАЛИСТИКА ФАКУЛЬТЕТІ

**«ҚАЗАҚ КІТАБЫ:
АЛАШ ҚАЙРАТКЕРЛЕРІНІҢ КІТАП БАСУ
ІСІНІҢ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ»** атты
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ
международной научно-практической
конференции
**«КАЗАХСКАЯ КНИГА:
ВКЛАД ДВИЖЕНИЯ АЛАШ
В РАЗВИТИЕ КНИГОИЗДАТЕЛЬСКОГО ДЕЛА»**

Алматы
«Қазақ университеті»
2019

Ғылыми редактор:
филология ғылымдарының докторы, доцент **А.Ә. Рамазан**

Жауапты редактор:
магистрант **Г.А. Саяқбаева**

«Қазақ кітабы: Алаш қайраткерлерінің кітап басу ісінің дамуына қосқан үлесі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары / жауапты редактор Г.А. Саяқбаева – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 248 б.

ISBN 978-601-04-3837-8

Бұл жинаққа Алаш зиялыларының ағартушылық миссиясы мен кітап шығару ісіндегі еңбектерін бағалау және насихаттау мақсатында өткізілген «Қазақ кітабы: Алаш қайраткерлерінің кітап басу ісінің дамуына қосқан үлесі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары топтастырылған. Ғалымдар мен докторанттардың, студенттер мен магистранттардың, жазушылар мен елімізге танымал тұлғалардың ғылыми мақалалары енгізілген.

МЕДИА КЕҢІСТІКТІҢ БАСТАУЫ

Ақпараттық кеңістіктің бастауында кітап тұр. Оның әлмисақтан бері медиа-кеңістіктің негізі екенін мойындауымыз керек. Осы орайда, тұңғыш қазақ баспасы ашылған күн – 3-қарашаны тарихи дата ретінде атап өткеніміз абзал. Өкінішке орай, жыл сайын осы барша Қазақстан руханияты үшін аса маңызды рөл атқаратын айтулы дата ескерусіз қалып келеді.

Шежірелі шегініс жасасақ... 1920 жылы 3 қарашада Қазақ АССР-і Орталық атқару комитетінің «Қазақ мемлекеттік баспасын құру туралы» декреті қабылданды. Алғашқы қазақ баспасы құрылған бұл аса маңызды құндылыққа биыл – 99 жыл.

Бұл туралы белгілі ғалым, жазушы Шериаздан Елеукенов өзінің «Кітаптану негіздері» кітабында былай дейді: 1920 жылы 26 тамызда Бүкілресейлік Орталық Атқару Комитеті мен РКФСР Халық Комиссарлары Кеңесінің «Қырғыз (Қазақ) Социалистік Кеңес Автономиялық Республикасын» құру туралы Декреті жарияланды. Сол жылғы 3 қарашада Киргосиздат – Қырғыз (Қазақ) мемлекеттік баспасының ірге тасы қаланды [1].

Аталған құжаттың еліміздегі баспа ісінің ұйымдастырылуы мен қазақ кітабының тарихындағы мәні өте зор. Мәселен, «Қазмембастың» ең бірінші шығарған кітабының өзі «Әліппе» екен. Мұның өзі көп тарихи сырдан хабар береді. Сорақысы сол, «Әліппесін» «Сауат ашуға» айырбастаған бүгінгі қоғам ұлт руханиятының тасқа басылуындағы маңызды сәтті естен шығарып алып жүр.

Осы ереженің негізінде ұлтымыздың тарихында үлкен бетбұрыс жасалды. Қазақ кітаптану ғылымының негізін қалаушы Шериаздан Елеукеновтің мәліметтеріне сүйенсек, «Қазмембас» мекемесінің атқарған қызметіне қарап, оған Қазақстан руханиятына кемел парасат дәнегін еккен баспалардың атасы ғана деп емес, тіпті сол кездегі Ақпарат және коммуникациялар министрлігі деп те қарауымызға болады. Өйткені, «Қазмембас» елді ақпараттандыру саласында тікелей жұмыс істеп, газет шығару мәселелерімен де айналысқан.

«Қазмембас» кейін «Қазақстан» баспасы болып өзгерсе, осы баспаның құрамынан бүгінгі кітап шығару ісіндегі белді-белді «Жазушы», «Жалын», «Балауса», «Мектеп», «Өнер», «Қайнар» т.б. көптеген баспалар дүниеге келген. Демек, 3 қарашаны «Ұлттық баспа күні» ретінде атап өтуімізге толықтай мүмкіндігіміз бар деген сөз.

Кітап – ақпарат таратудың ең көне түрі. Бұқаралық ақпарат құралдарының атасы – кітап. Бүгінгі таңда интернет беттеріндегі көп дүниелердің кітаптан алынғанын да жоққа шығара алмаймыз, көп жағдайда ғаламтордың өзі – кітаптың электронды нұсқасы. Яғни, ақпарат кеңістігінің бастауы кітап екенін еріксіз мойындаймыз.

Жалпы кітаптың өзін тас кітап, қолжазба кітап, баспа кітап деп жіктейміз. Салыстырмалы түрде айтсақ, тұңғыш қазақ баспасөзі «Түркістан уалаятының газеті» 1870 жылы жарық көрсе, тұңғыш қазақ баспа кітабы 1807 жылы шыққан. Ал тас кітаптардың тарихы мүлде ары кетеді. Бұл – ақпарат таратудың негізі кітап екенін айғақтай түседі. Бұл мәліметтер Ұлттық Кітап күнін немесе Ұлттық баспа күнін атап өтуге болатынынан хабар береді.

Ұлттық баспа күнін бекіту өзге де еліміздегі рухани құндылықтардың шешілуіне мүмкіндік беретінін айта кетуіміз керек. Мәселен, «Баспа ісі туралы» заң қабылдайтын уақыттың да пісіп жетілгенін ашық айтқанымыз жөн. Бұл бір шетінен Қазақстан баспа ісін, кітап шығару мен тарату, кітапхана ісі секілді ең сүбелі дүниелерді қамтып, елімізде кітаптану ғылымын өрістетіп, кітап оқуды дамыту, электронды кітап жүйесін ілгерілету, авторлардың қаламақы мәселелерін шешуде де жағдай жасайтын еді. Сондай-ақ, бұл заңның қабылдануы қазіргі уақытта жыл сайын дауға айналатын мектеп оқулықтарын шығаруды да бірізге түсіретін бірден-бір басымдық болмақ.

Тағы бір күрделілік, осы салаға тікелей қатысты ұлт парасатын арттыру бағытында қызмет атқаратын «баспагер-редактор» шығармалық иелерін сомдап шығаруға мүмкіндік беретін «баспа ісі» мамандығын даярлауға ҚР Білім және ғылым министрлігі тарапынан жыл сайын грант та аз бөлінеді. Түсінген адамға бұл мамандық иелері қазіргі заманауи дейтін, әдебиетімізді танымал ететін, көп жазушыларға қажет «Әдеби агент» кәсібін де үйренетінін ұғынғанымыз жөн. Сондай-ақ, жазып-сызғандарды оң жамбасқа келетіндей етіп түзеп-күзеумен қатар, «Кітап мәдениеті», «Электронды кітап», «Сандық ақпараттандыру», «Оқу социологиясы мен психологиясы», «Кітап логистикасы» секілді көптеген руханиятқа тікелей қатысты пәндерді меңгереді. Демек, кітап немесе оқу арқылы адамды және қоғамды өзгертемін деген, инновациялық ойлауға тәрбиелейтін құлшынысы бар жазған-сызғаны арқылы парасат биігін қалыптастырамын деген әрбір тұлғаның еңбегінің тамыр түбінде осы

мамандық жатыр. Кітапты тек ағарту деп түсінбейтін, оны тауар ретінде бағалайтын, дұрыс деп мойындалған ақыл-ойды адал ниетпен өзгенің игілігіне трансформациялайтын, одан пайда көретін кез келген адам үшін маңызды кітап – білімге құрылған ақпараттық қоғамның төңкерісшіл жетістігі. Онда «футурология» ғылымы сөз ететін адамзаттың болашағы туралы білімдердің жиынтығы да жатыр. Сондықтан, оқу арқылы қоғам мүшелерін тәрбиелеу мен олардың тұлғалық келбетін қалыптастыру, оқу арқылы ой ойлауға, ойлануға жетелейтін өте маңызды дүниелер құндақталған «баспа ісі» мамандығына деген көзқарасты түбегейлі өзгертуіміз керек.

Бүгінгі таңда ақша табудың түрлі жолдарын үйрететін семинар-тренингтер көбейген заман. Барлығы материалдық байлыққа ие болуға шақырады, бірақ рухани баю жағын естен шығарып жатқандары көп. Бір қызығы, ондайлар кітаптарын аударып алса да шығаруға әуес. Айтарымыз, сөзін баспа арқылы тасқа басқандардың істерімен қоса, кітап ісінің де тасын өрге домалатуды күн тәртібіне шығарған жөн.

Біз «Қазақтан неге Нобель сыйлығының иегері шықпайды?» деген сұрақты жиі қоямыз. Ал шет елдерде мұны әдеби агенттер жүзеге асыратынын білгіміз де келмейді. Оның арғы жағынан «аударма ісі» де қылтияды. Жаңа медиа, маркетингтік зерттеулер мен тактикалар, менеджменттік көзқарастардың ұштығы шығады...

Ақыры дүние жүзін айтқан екенбіз, онда елімізге неге ЮНЕСКО көлемінде аталып өтетін Бүкіләлемдік кітап астанасы бәсекесіне қатыспасқа?! Мәселен, 2018 жылы Бүкіләлемдік кітап астанасы Афина қаласы болса, 2019 жылғы кітап астанасы ретінде Шарджа (БАӘ) қаласы таңдалынды [2]. Егер Қазақстандағы бір қала «Кітап астанасы» боп таңдалатын болса, сол қалада бір жыл бойы кітап пен руханиятқа байланысты келелі шаралар өтіп, ол жерге бір жыл бойы әлемнің үздік авторлары, көзі тірі классик жазушылары келіп, отандық авторларымыз да әлемге танылып қалар еді, аударылар еді. Меніңше, халықаралық дәрежеде беделімізді арттыру үшін Алматы және Астана қалаларын ЮНЕСКО көлеміндегі «Бүкіләлемдік кітап астанасы» атағына ұсынатын кез келіп жетті.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар» атты бағдарламалық құжатын жүзеге асыруда да Ұлттық баспа күнін бекітудің маңызы зор деп есептеймін. Елбасы аталған мақаласында «Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодыңды сақтай білу. Онсыз жаңғыру дегеніңіздің құр жаңғырыққа айналуы оп-оңай» [3] дейді. Сондықтан, бұл тағы бір демалатын «қызыл күнді» сұрау емес немесе Журналистер күні, Халықаралық баспасөз күні секілді басқа да кәсіби мерекелерге балама күн ойлап табу емес, өз ұлттық келбетінді тану, ұлттық кодыңның кілтін табу. Себебі, тарихи мәні бар латын графикасына көшу жолында да кітаптың рөлі қаншама мәртебелі екені айқын. Сондықтан, Ұлттық баспа күнін бекіту – Елбасы бастамасымен қолға алынған рухани жаңғырудағы Ұлы Дала елінің жаңа бір белесі болары сөзсіз.

Елбасының оқушылармен жүздескен бір кездесуінде «Білім – кітапта. Қазіргі таңда балалардың көбісі компьютерде отырады. Сондықтан, болашақта кітап оқығандар компьютерде отырғандарды басқарады» деген аталы сөз айтқаны бар еді. Өйткені, кітап – білімнің ғана бұлағы емес, дөңгеленген дамудың діңгегі, инновациялық ой ойлаудың тетігі. Сондықтан, ақпарат ғасырында ұлттық кітап ісін дамыту – болашаққа бағдарланған жемісті қадамымыз болары анық.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Елеукунов Ш. Кітаптану негіздері. «Санат» баспасы. – Алматы, 1995. 34-бет.
2. <https://ru.unesco.org/news/shardzha-obyavlen-vsemirnnoy-stolicey-knigi-2019-goda>
3. Назарбаев Н. Рухани жаңғыру: болашаққа бағдар. «Егемен Қазақстан» газеті. 12 сәуір, 2017.

Нұрлыайым ДАНАЕВА,

«Баспагерлік-редакторлық және дизайнерлік өнер»
кафедрасының аға оқытушысы
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДА ЖАРЫҚ КӨРГЕН ЭТНОБАСЫЛЫМДАР

Еліміз тәуелсіздігін алғаннан кейін, Елбасының Қазақстан халықтары Ассамблеясын құру қажеттілігі туралы идеясы 1990 жылдардан бастау алғанымен, алғаш рет 1992 жылдың 14 желтоқсанында Қазақстан халықтарының форумында нақты айтылды [1, 8].

Қазақстан республикасы - көп ұлтты мемлекет. Ал Ассамблеяны құру туралы жарлық 1995 жылдың наурызында шығып, алғашқы сессия отырысы сол жылдардың 24 наурызына шақырылды. Жалпы Ережесі бекітіліп, Ассамблеяның атқаратын қызметі мен негізгі міндеттері анықталды. Соның ішіндегі

Муканова Г., Туретаева Д. Идеи модернизации общественного сознания и матбугат Казахстана и Центральной Азии	137
Жағыпар Ә., Әбдіғаппар А. Махмет Темірұлы еңбектеріндегі ұлт қайраткерлері шығармашылығының тарихи сабақтастығы	142
Куралбаев Д., Ильясов Р., Нагиметова П. Традиции Абая в творчестве деятелей Алаш	146
Ысқақова Л. Ұлттық руханиятымыздың көсбасшысы – А. Байтұрсынұлы	148
Балғожиев Ф. Ұлылар даналығы – ұрпаққа мұра	152
Шагимолдин Е. Алаш автономиясының ұлттық қазынасы қалыптасу жолдары.....	154
Ақпар Ж. Алаш зиялыларының ұлттық идеясы	159
Елғондинова А. Кемеңгердің кемел ойы	162
Ахметова Г. Алаш алыптары.....	165
Қастай Д. Қазаққа болысқан құнды қағидалар	167
Төлеубаева С. Алаш арыстарының педагогикалық идеялары – ұлттық білім берудің ұйтқысы.....	168

ӨЗГЕ ТАҚЫРЫПТАҒЫ ҒЫЛЫМИ МАҚАЛАЛАР

Козыбаев С. Этюды на полях	171
Әмірбеков Ш., Сатиева Ш., Концептілердің адам санасына әсері.....	178
Әлмұхамбетов Б., Берікбол Р. Кітап өнері мен графика өнерінің даму жолындағы өзара ықпалы.....	181
Нурманова А., Медерова Д., Дюсенова Б. Бөкейхан әулетінің «Талдыбейіт» қорымы эпиграфиялық ескерткіштері тарихи дереккөз ретінде	187
Ибрагимов Н., Ниязгулова А. Проблемы сохранения национальной идентичности средств массовой информации Казахстана.....	197
Кенесбаева Ш. Алаштанушы Қайым Мұхамедханұлының поэзиялық туындылары	201
Касымова Д. Б. Майлин и его незабываемый герой Мыркымбай	206
Оспанова Р. Рухани жаңғыру – Тәуелсіз Қазақстанның жаңа қарқынды даму кепілі	212
Сатиева Ш. Мәдениетаралық қарым-қатынастың базалық концептілері	215
Шүршітбай Б. «Мәңгілік ел» идеясы – бірлікке бастар жол.....	218
Нағымжанова Қ., Абдураманова А. Оқушылардың білім алуға құндылық бағдарын дамыту.....	221
Нурманова М., Белгараева А. XX ғасырдағы Еуропа публицистерінің шығармашылығындағы қазақ тақырыбы	224
Смайыл Д. Медиа кеңістіктің бастауы.....	227
Данаева Н. Тәуелсіздік жылдарында жарық көрген этнобасылымдар	228
Мухамедиева Л. Поиски оптимальных моделей редактирования книги: казахстанский опыт	233
Балгарина Б. М. Жұмбаевтың «Батыр Баян» дастаны мен С. Сейфуллиннің «Көкшетау» поэмасындағы үндестік	234
Кутпанбаева Ж. Значение телевидения в системе массовой коммуникации	238
Мухамедиева Н. Мемлекеттік дағдарысқа қарсы және құрылымдық жаңарулардың бес бағыты және қоғаммен байланыс.....	239
Әуезова Ә., Бекжанов С. «Қазақ» газетінің тілі мен стилі және пішіндері.....	242
Әбеу Б. Құқық саласындағы тәржіматану қызметінің іргетасын қалаушы – Сейдазым Қадырбай	244